

Yaşam

S a r g u n A . T o n t

Chesini'nin Dönüşü...

Atalarımız yazın geldiğini karpuz kabuğu denize düşünce anlarmış. Benim beklediğim işaretse, cefakar bisikletim Döldül'ün çamurlukları çıkardığı zamandır. Tabii ilk fırsatta ODTÜ tepelerinde yaz'a hoş geldine gittik. Ben elim boş gitmek istemedim: Belki karıncalar için 200 gram kadar ekmek kırıntısı, gelincikler için arıtılmış bir litre su, kaplumbağalar için bir demet maydanoz... Ama her yıl olduğu gibi bu kez de Döldül'ün vetosuyla karşılaştım: “Doğanın işine karışmak yok. Böcekler ve çiçekler bu tür şeylere zaten tenezzül etmezler. İlk bahara hoş geldiğine gittiğimizde arılara süper marketten aldığımız balı takdim ettiğimiz zaman nasıl kızıp bizi kovaladıklarını unuttun mu?”

Tırmanış o kadar kolay olmadı. Nedeni de seninki yaşına başına bakmadan estetik oldu: Öndeki 3'lü dişli yerine, şimdi 48-52'lik iki dişli var. (Teknik terimi anlamadıysanız, yaşlı bir kamyonetin Ferrari motoru taktırdığını düşünün.) Düz yolda giderken bizi kimse tutamaz; ama yokuşları nasıl çıkacağız? Başka bir zaman böyle bir densizlik yapsaydı bağırıp çağırırdım; ama ona vereceğim çok acı bir haber olduğu için sesimi çıkarmadım.

Yola düzüldük. Yaz gelmiş; hem de ne geliş! Bırakın asfaltta yumurta pişirmeyi, kuzu bile çevirebilirdiniz –tabii vejeteryan değilseniz. Asfalt yolu terk edip toprak patikaya sapınca, biraz olsun serinledik; ama bu kez de yokuş başlayınca başladı seninki teklemeye. Ben içimden “Oh, olsun!” derken, o sanki her şey günlük güneşlik gibi yola devam ediyordu. Tabii daha yolun yarısını bitirmeden seninki yoruldu ve mola vermeye mecbur kaldık. İyi ki vermişiz. Etraf yaban çiçekleriyle doluydu. Biz molamızı

zı genellikle tepelerde verdiğimiz için, bu doğa harikalarını kaçırmışız.

Yaban çiçekleri! İnsanın içini eritiyor. Gelincikler gitmişlerdi ama bütün arkadaşları rengarenk oradaydı. İçlerinde en demokratik olanı gelinciktir; inşaat atıklarından tutun, el değmemiş tepeciklere kadar her tür araziye onurlandırır bu çiçek. Çiğdem biraz daha seçicidir ve herhalde rekabeti de pek sevmediği için genellikle patikaları tercih ederler. Tam bir doğa aşığı olan Döldül'ün onları ezmek için gösterdiği hüner en katı slalom kayakçısının bile beğenisini alacak niteliktedir.

Uzmanlar taşıdığımız genlerin yüzde 98'inin şempanzelerle aynı olduğunu söylüyor. Ama her türlü ilişkiyi genetik açıdan değerlendirmemek gerekir. Yapılan araştırmalara göre, kendi hallerine bırakıldığı zaman hanımlar kendilerinkinden çok daha

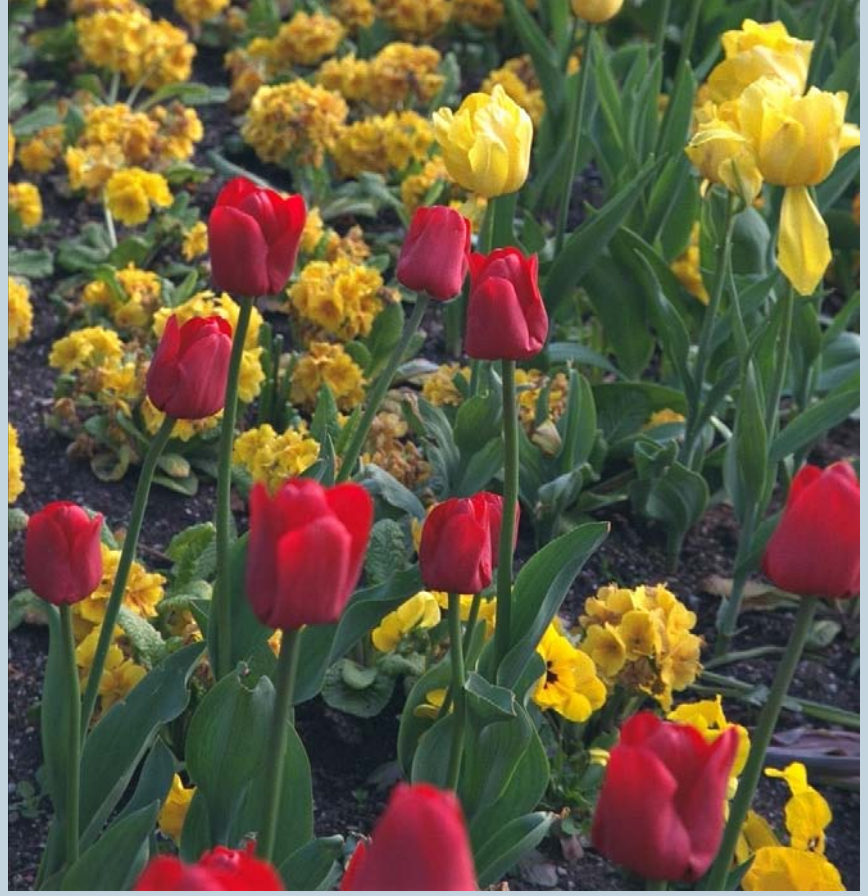
değişik genlere sahip erkekleri tercih ediyorlarmış. Böceklerle fazla ortak genlerimiz yok; ama bana kalırsa çok daha derin ortak bir yanımız var: Onlar da bizim gibi çiçeklere aşık? Tek fark onlar hem yiyor hem seviyor; gül reçelini bir yana bırakırsak, biz sadece seviyoruz. Zaten gerçek aşk da hiç karşılık beklemeden sevmek değil midir? Süs çiçekleri yetiştirmek için her yıl milyarlarca dolar harcarız. İşte bizi şempanzelerden, kurttan, kuştan ayıran en önemli özelliğimiz de bu. İnsan düşünen bir hayvandır” diyen Aristoteles kusura bakmasın, “insan estetik bir yaratıktır” demek çok daha doğru olur. Buna rağmen Avrupa'daki durumu bilmiyorum; ama ABD ve ülkemizde çevre değerlendirme raporlarına bir göz atarsanız imzalar arasında da tek bir sanatkarın veya bir şairinkini göremezsiniz.

Bütün bunlar aklıma gelince Döldöl'ün estetik yaptırmasına kızdığım için utandım. Gariban yere yatmış, karıncalara bir şeyler anlatıyordu. Uzun bir ayrılıktan sonra ana vatana dönünce Döldöl epeyce bir sorun yaşadı. Döldöl doğduğu zaman dağ bisikletlerinde amortisör yoktu, çıktığı zaman da bütün ısrarlarım rağmen takmak istemedi. ABD'de bisiklet camiası, üzerine ne taktığına değil nasıl yarıştığına daha çok önem verdiği için, 20'nin üzerinde yarış kazanan Döldöl oradayken fazla bir sorun yaşamamıştı. Ama elimizde bir bavul kitap ile döndüğümüzde validenin "Sokma şu pis şeyi içeri, halıları mahvedeceksin" karşılmasıyla başlayan bir sürü olay zavallıyı çok etkiledi. Onu en çok şaşırtan, amortisörlülerle amortisörsüzler arasındaki klas farkı olmuş. "Buradaki bisikletler kendilerini Birinci Sınıf Amortisör, Yüksek Amortisör, Ordinaryüs Amortisör diye takdim ediyor" diyor Döldöl "Bir kısmı gerçekten iyi yarışıyor; ama diğerleri bırak yarışmayı, pistte bile tur atmaya üşeniyor." Amortisörü olmadığı için bir çok yarışmaya katılamayan Döldöl, çareyi öğretmenlik yapmakta buldu. Oldukça başarılı da oldu sayılır, hatta Hürriyet gazetesinde resmi bile çıktı. Arada sırada bağırır çağırır ama kalbinin- pardon vitesinin, doğru yerde olduğunu bilen genç bisikletler aldırılmazlar.

Karıncalar birer birer yuvalarına girmeye başlayınca Döldöl'ün macera anlatmakta yine dozu fazla kaçırıldığını anladım. Biraz da başkasının kafasını şişirsin diyerek, kaldırıp her halinden yalnız olduğunu hissettığım bir alıç ağacına dayadım. Tabi hemen aklıma rahmetli Hikmet Birand'ın o muhteşem "Alıç Ağacıyla Sohbetler" kitabı geldi. Ne muhteşem kitaptır o. Eğer rahmetli hayatta olsaydı, bitki dünyasında ortaya çıkan son gelişmelerden ne kadar memnun kalırdı.

Bitkilerin böceklerden ve diğer hayvanlardan korunabilmek için toksin ürettikleri eski zamanlardan beri biliniyordu. (Bu gün eczanede satılan ilaçların yüzde kırkının bitkilerden elde edilmesinin nedeni de budur). Ama ormanın bir köşesine bir böcek filosu saldırdığı zaman kurbanların öbür ağaçlara "hazır olun, felaket geliyor" kabilinden bir sinyal göndereceği kimin aklına gelirdi ki? Tabi bu tür uyarılar cep telefonu ile değil, atmosfere salınan kimyasallar aracılığı ile yapılıyor. Daha neler neler. Bitkiler kökler aracılığı ile besin paylaşıyor, atmosferdeki nitrojeni kullanabilir hale getiren mikroorganizmalara ev sahipliği yapıyor. Tabi her çuvalda bir çürük el-

ma olur misali, onların arasında da başkalarının malına göz diken, hatta öldüren bile oluyor. (Örneğin 4 yıl önce gittiğim Oregon eyaletinde önüne gelen ağacı boğarak öldüren bir sarmaşık ve tabi son yıllarda bizim kıyılarımızı tarumar eden terörist yosun.) Özellikle şu son on yılda bitki davranışı hakkında o kadar ilginç veriler ortaya çıktı ki, şu günlerde yeni bir bilim doğmak üzere. Adı konmuş bile: Plant Neurobiology, yani Bitki Sinir Biyolojisi. Deyim yerindeyse, bu o kadar çiçeği burnunda bir bilim ki, ilk sempozyumu önümüzdeki Mayıs ayında Floransa'da yapılacak.

Kurucular arasında Cambridge Üniversitesi'nden Brey Denis, Oxford Üniversitesi'nden, Malcom Campbell, California Üniversitesi'nden Mahal Bruce gibi ekoloji ve bitki fizyolojisinin en önde gelen isimleri var. Bu bilim insanları hemfikir oldukları ve deneylerle kanıtlanmış 4 ana noktada birleşiyor:

1. Bitkiler uzun mesafeler boyunca birbirleriyle iletişim kurabilirler
2. Bitkiler tıpkı hayvanlarda olduğu gibi sinir moleküllerine sahiptirler.
3. Bitkiler veri toplama, kullanma, saklama ve iletme gücüne sahiptirler.
4. Bitkilerin ortak yaşamları ve gelişmiş sosyal sistemleri vardır.

Ne kadar radikal fikirler değil mi? Ama Charles Darwin 1880 yılında kökün üst kısmının beyin görevi yaptığını zaten ortaya atmıştı. Zaten sempozyum da haklı olarak O'nun anısına ithaf edilmiş. (İsrail'den Kanada'ya kadar sempozyuma katılan bir çok bilim insanı arasında ülkemizden tek bir isim görmedik; rahmetli Birand'ın ke-

mikleri ne kadar sızlamıştır.)

Bütün bunlar aklıma Döldöl'de beyin görevini hangi organın üstlendiği sorusu aklı getirdi. Belki gidonu gövdeye bağlayan "kaz boynu" dediğimiz parça, belki de sele, kim bilir? Ama O'na acı haberi patlatmanın zamanı gelmişti ki o benden daha önce davrandı.

-Geldi, di mi patron? Her halinden geldiği belli. O şıllığın bir gün döneceğini zaten biliyordum.

- Ağzını toplasan iyi olur. Evet geldi. Ama senin yerin başka onun yeri başka.

Evet, sağ olsun genç arkadaşım Erol Akçay toplantı için gittiği ABD'den dönerken İtalya'nın Verona kentinde ısmarlama yaptırdığım yarış bisikletim Chesini'yi bir kaç gün önce beraberinde getirmişti. Pırıl pırıl parlayan kadronun ucundaki kromla kaplanmış maşalar, sanki Guici'nin imal ettiği bir sele, sanki bir gün önce takılmış gibi eskimeyen Campagloga marka fren ve vites takımı... O'nu görür görmez beni 12 yıl önce terkettiğini unuttu. Eğer böyle bir güzeli bu gün satın almaya kalksam "Nerden Buldun Yasası" yüzünden hapis girerdim.

-Şaka ettim, patron şaka. O çıt kırıldım süs güzeli bu patikalara hiç dayanamaz. Gine biz dağ bisikletlerine muhtaçsın. Ha! Ha! Ha....

İnsan bazen eline bir kerpeten alıp şu kendini bilmez tellerini birer birer sökmek istiyor. Ama yerden göğe kadar haklıydı. Acaba bundan sonraki ortaya çıkacak bilim dalına "Bisiklet Sinir Biyolojisi" mi diyecekler?